

Inspektion vid Uddevalla tingsrätt den 29-31 augusti 2012

Inledning

Den 29-31 augusti 2012 genomförde justitieombudsmannen Lars Lindström tillsammans med byråchefen Carina Bring Sjögren och föredragandena Christina Berg, Anna Backman och Karolina Edlund en inspektion vid Uddevalla tingsrätt.

Ett antal mål och ärenden granskades och fredagen den 31 augusti 2012 hölls en översiktlig genomgång med tingsrättens personal då iakttagelserna redovisades. Lars Lindström konstaterade att det sammantagna intrycket var att tingsrätten fungerade väl.

Inledande samtal

JO mottogs onsdagen den 29 augusti 2012 av lagmannen AA och chefsadministratören BB. De lämnade en redogörelse för förhållandena vid tingsrätten och uppgav i huvudsak följande.

AA går i pension den 31 augusti 2012 efter nitton år som lagman vid tingsrätten. Tingsrätten har kansli i Uddevalla och extra tingsställe i Strömstad.

Tingsrätten har genom åren vuxit ur sina lokaler, bl.a. till följd av att domsagan utökats efter nedläggningen av Strömstads och Stenungsunds tingsrätter. Det råder stor brist på salar, sammanträdesrum, konferensrum och kontorsrum. Förhandlingar hålls två gånger per månad i Strömstad, i den gamla tingssalen. En större ombyggnad av lokalerna i Uddevalla är nu på gång. Byggstarten är planerad till år 2013 och ombyggnaden beräknas vara klar året därpå.

Tingsrättens balanser är låga. De uppsatta målen för omloppstider uppfylls, med undantag för vissa familjemål. Till stor del beror detta på socialnämnden, som vid avgivande av yttranden har handläggningstider på omkring fyra månader. En tidsplan upprättas alltid i de ordinära dispositiva tvistemålen. Tingsrätten har som målsättning att boka in huvudförhandling redan vid sammanträde för muntlig förberedelse.

Det finns risk för att anslaget kommer att minska nästa år trots att tillströmningen av mål ökat. För närvarande finns sju rådmansanställningar vid tingsrätten, varav en är vakant. Tingsrätten har ännu inte fått klartecken för återbesättning av denna anställning. Om anslaget minskas, måste antingen domaranställningen eller två

anställningar som sekreterare utgå. Detta kommer att påverka handläggningstiderna.

Tingsrätten anställde för sju månader sedan en egen delgivningsman, bl.a. i syfte att minska delgivningskostnaderna. Denne arbetar till 60 % som delgivningsman och utför därutöver andra sysslor. Delgivningsmannen ombesörjer merparten av tingsrättens delgivningar, med undantag för dem som av olika skäl lämpar sig bäst att utföras av polismyndigheten. Hittills är erfarenheterna goda. Kostnaderna kommer sannolikt på sikt att vara jämförbara med dem som polisen fakturerar, men tingsrättens delgivningsman har uppvisat ett bättre resultat.

Tingsrättens arbetsordning, verksamhetsplan, notarieplan och beskrivning av beredningsjuristens uppgifter redovisades.

JO fick vid genomgången även del av tingsrättens förteckning över handläggningrutiner för brottmål, tvistemål, konkurser och ärenden. Därtill tillhandahölls nyckeltalsrapport, lista över domare och personalsammansättning samt förteckning över brottmålsting och s.k. tresitsar.

Inspektionens omfattning

Vid granskningen kontrollerades akter i tingsrättens mål och ärenden stickprovsvis, liksom doms- och beslutsböcker. JO granskade härutöver särskilt de 20 äldsta pågående brottmålen, de 20 äldsta pågående tvistemålen, de 20 äldsta pågående ärendena, de 15 senast avgjorda brottmålen, de 15 senast avgjorda tvistemålen och de 15 senast avgjorda ärendena. Vidare gick JO igenom de 15 äldsta pågående tvistemålen, brottmålen och ärendena som skulle avgöras respektive hade avgjorts av notarier, de 10 senaste häknings- och konkursbesluten, de 10 äldsta pågående äktenskapsmålen, årets underrättelser enligt 19 kap. 14 a § andra stycket ärvdebalken, ÄB, samt ärenden om hemliga tvångsmedel.

Iakttagelserna kan sammanfattas enligt följande.

Tingsrättens arbetsordning

Ansvarsfördelningen enligt 15 § förordningen (1996:381) med tingsrättsinstruktion, TI

Enligt 15 § första stycket TI ska för varje mål och ärende vid varje tidpunkt finnas en ansvarig domare. Det innebär att det i första hand är denne som ansvarar bl.a. för att ett mål eller ärende drivs framåt på ett sätt som står i överensstämmelse med gällande rätt. Första stycket gäller dock inte mål och ärenden som tingsnotarier, notariemeriterade beredningsjurister eller andra anställda handlägger med stöd av förordnanden enligt 17 och 18 §§ TI; för sådana mål eller ärenden ansvarar den förordnade. Enligt tredje stycket i samma bestämmelse ska den närmare ansvarsfördelningen framgå av tingsrättens arbetsordning. Det föreskrivs vidare att ansvarsfördelningen ska ordnas så att ansvaret ska kunna utövas på ett effektivt sätt.

JO Lars Lindström: Enligt tingsrättens arbetsordning punkten 3.1 fördelas mål och ärenden, med undantag för vissa specialmål och specialärenden, mellan

målenheterna och domare i turordning enligt fastlagda kvoter enligt en viss fördelningsplan, som utgör bilaga 3 till arbetsordningen. Av denna bilaga framgår bl.a. att ”jourdomare enligt tingsordningen är ansvarig för beredningen av brottmål med häktade och ungdomar (förtursmål)”. Vad detta innebär är oklart, men torde avse mål med anhållna och häktade personer samt mål enligt 29 § andra stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL. Detta borde enligt min mening framgå tydligare av tingsrättens arbetsordning.

Enligt arbetsordningen (3.1) ska det vid varje tidpunkt finnas en ansvarig domare för varje mål och ärende. För mål och ärenden som fördelas direkt på domare är den ansvarig. För mål och ärenden som fördelas på målenhet gäller andra angivna regler. Slutligen sägs i arbetsordningen att vad som sägs om ansvarig domare inte gäller ärenden som beredningsjurister m.fl. handlägger med stöd av förordnande enligt 17 och 18 §§ TI. För sådana mål och ärenden ansvarar i stället den förordnade. Av bilaga 3 till arbetsordningen framgår att bötesmål, gemensamma ansökningar och notarietvistemål fördelas på beredningsjuristerna.

Vid mina samtal med tingsrättens personal framkom oklarheter bl.a. om det vid sidan av beredningsjuristerna fanns annan ansvarig domare för dessa mål enligt 15 § TI. De domare som på varje målenhet ansvarade för beredningen av brottmål jämte ”back-up” för dessa ansåg sig t.ex. som ansvariga även för de brottmål som hade fördelats på beredningsjuristerna. Jag anser det därför vara angeläget att tingsrätten klargör vem som är ansvarig enligt 15 § TI för de mål som enligt bilaga 3 till arbetsordningen fördelas på beredningsjuristerna.

Fördelningen av arbetsuppgifter inom domstolen

Enligt 9 § första stycket TI ska mål och ärenden fördelas mellan de organisatoriska enheter som anges i arbetsordningen. Av andra stycket framgår att fördelningen av mål och ärenden ska ske genom lottning och att vissa undantag från detta krav får göras. Undantagen avser mål eller ärenden av särskild art, från en viss del av domkretsen, sådana som har ett visst samband, eller slutligen för att uppnå en fördelning av mål och ärenden mellan domare som tillgodoser kraven i 11 och 24 §§.

Vid svenska domstolar ska således enligt huvudregeln ett slumpvist system tillämpas för fördelningen av mål och ärenden. Vad gäller fördelningen av ansvaret för mål och ärenden vid Uddevalla tingsrätt framgår av arbetsordningen följande.

Vid tingsrätten finns två målenheter samt enheten för administration och service. Målenheterna handlägger brottmål, tvistemål, konkursärenden, domstolsärenden och ärenden om företagsrekonstruktion. I bilaga 3 till tingsrättens arbetsordning anges att en rådman vid enhet 1 och enhet 2 är ansvarig för beredningen av familjemål. Vilken domare som ska vara ordförande vid ett sammanträde för muntlig förberedelse eller avgöra målet i samband med en huvudförhandling, dvs. den slutliga ansvarsfördelningen, anges däremot inte i arbetsordningen. Enligt uppgift från lagmannen AA sker detta i stället genom att sekreterare sätter ut målet till sammanträde för muntlig förberedelse eller huvudförhandling och då antingen i målhanteringssystemet VERA lottar om målet till den domare som kan ha en

förhandling vid tidpunkten eller så sätts målet ut den dag som en viss domare kan och därefter tilldelas den domaren målet. Eftersom tingsrätten är liten finns enligt lagmannen inget behov av att denna arbetsfördelning bestäms vid ett möte mellan domarna. Sekreterarna ser till att familjemålen fördelas någorlunda jämnt mellan domarna.

JO Lars Lindström: Den inledande fördelningen av ansvaret för ett mål eller ärende sker i allt väsentligt genom lottning. Den ordning som därefter tillämpas vid fördelningen av ordförandeskap vid sammanträden och huvudförhandlingar i särskilt familjemålen kan däremot inte sägas ske genom en sådan lottning i ordets egentliga bemärkelse eftersom den inte är styrd av ett i förväg bestämt system.

Varje manuell fördelning av ett mål eller ärende innebär att resultatet av ett slumpmässigt system för fördelning av mål och ärenden ändras. Det bör därför framhållas att endast objektivt godtagbara skäl får ligga till grund för ett beslut att manuellt tilldela en domare ett visst mål eller att omfördela ett mål från en domare till en annan domare. Det är av yttersta vikt att inte ens en misstanke kan uppstå om att denna fördelning skett efter annat än sakliga kriterier. Principen om en slumpvis fördelning av mål och ärenden måste därför så långt möjligt upprätthållas även inom ramen för en liten domstols strävan efter effektivitet, flexibilitet och rationalitet i verksamheten.

Jag anser dock att det system som tillämpas vid tingsrätten i fråga om familjemålen bör kunna godtas. Jag fäster vid den bedömningen särskild vikt vid att den inledande fördelningen av mål och ärenden generellt sker slumpvis på en av två målenheter, att en vidarefördelning därefter sker inom den grupp av domare på vilka målet först har lottats samt att fördelningen av ordförandeskapet uteslutande sker på grundval av arbetsrelaterade hänsyn.

Särskilt om fördelningen av s.k. ungdomsmål

Enligt 25 § första stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL, ska mål i tingsrätt och hovrätt mot den som inte har fyllt tjuugoett år handläggas av lagfarna domare som särskilt har utsetts av domstolen att handlägga sådana mål. Detsamma ska gälla i fråga om nämndemän som anlitas för tjänstgöring i sådana mål. I mål som rör brott på vilket endast böter kan följa får, enligt andra stycket, andra domare och nämndemän anlitas. I 4 § förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare anges att mål som ska handläggas av domare som avses i 25 § LUL i tingsrätt och hovrätt ska fördelas på en eller flera särskilda ungdomsrotlar. Detta gäller dock inte vid de hovrätter och de mindre tingsrätter där det skulle innebära olägenheter att inrätta särskilda ungdomsrotlar.

Tidigare (fram till den 1 juli 2001) gällde att ungdomsmålen skulle handläggas av domare som med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare var särskilt lämpade för uppgiften. Det visade sig emellertid vara mycket svårt för domstolarna att tillämpa lämplighetsrekvisitet varför detta fick utgå när bestämmelsen gavs sin nuvarande lydelse. I förarbetena angavs emellertid att det finns flera fördelar med att handläggningen av ungdomsmål är

koncentrerade till vissa domare och rotlar, exempelvis genom att rotelinnehavaren får stor kunskap om de särskilda regler som gäller för just ungdomsmålen och för ungdomars situation idag, och att det därför alltså finns skäl att behålla specialiseringen beträffande ungdomsmål (prop. 2000/01:56 s. 20 ff.).

JO Lars Lindström: Vid tingsrätten handläggs inte ungdomsbrottmålen av särskilt utsedda domare och nämndemän på det sätt som föreskrivs i 25 § LUL. Jag förutsätter att tingsrätten snarast vidtar erforderliga åtgärder för att rätta till det.

Bestämmelsen i 4 § förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare har förlorat sin betydelse sedan rotelbegreppet försvunnit från TL. Enligt min mening bör regeringen överväga att upphäva bestämmelsen. Jag överlämnar därför ett exemplar av detta protokoll till Justitiedepartementet för kännedom.

Brottmål

Personefterlysningar och bevakningar av dessa

I flera brottmål hade tingsrätten till polismyndighet gjort framställningar om s.k. personefterlysningar (bl.a. i mål B 3783-06, B 1549-09 och B 1214-10) och daterat bevakningen av målen till ett år framåt i tiden.

JO Lars Lindström: Personefterlysningar löper normalt ett år. Under det året måste från tingsrättens sida ändå aktiva eftersökningar av den enskilde göras, t.ex. i form av olika registerslagningar. Det bör därför finnas rutiner för att ange flera bevakningstider under året samt en tid för ställningstagande av om efterlysningen ska förnyas eller inte. I denna rutin bör i förekommande fall ingå bevakning så att brottsligheten inte preskriberas under tiden efterlysningen ligger kvar.

I mål B 1214-10 inkom frivården med ett yttrande enligt lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål m.m. vari en ny adress till den tilltalade angavs. Denna uppgift har inte legat till grund för något förnyat försök från tingsrättens sida att under tiden personefterlysningen löpte parallellt delge den tilltalade berörda handlingar. Jag vill med anledning av detta erinra om vikten av att de uppgifter av betydelse för delgivning som kommer in till tingsrätten uppmärksammas. Om tingsrätten erhåller sådana uppgifter bör naturligtvis snarast förnyade försök att delge den tilltalade göras.

Utebliven handläggning av ett förverkandeyrkande

Vid granskningen av mål B 829-10 uppmärksammades att endast ett yrkande om förverkande av i beslag tagen narkotika kvarstod att ta ställning till i målet. Åtalet för ringa narkotikabrott hade lagts ned av åklagaren och målet i denna del skrivits av från vidare handläggning av tingsrätten den 29 november 2011. Under januari månad 2012 hade vissa försök att delge den enskilde ett föreläggande i förverkandefrågan gjorts, men misslyckats. Någon ytterligare åtgärd hade därefter inte vidtagits. I akten återfanns ett utkast till kungörelsedelgivning, till synes upprättat i februari 2012.

JO Lars Lindström: Det ankommer på rätten att se till att ett mål förs fram till avgörande. Det finns visserligen anledning att anta att rätten i målet behövde göra vissa överväganden beträffande vilka delgivningssätt som kunde användas och särskilt förutsättningarna för kungörelsedelgivning. Att emellertid helt låta målet bli liggande sedan februari 2012 utan några synbara åtgärder alls är inte tillfredsställande. Jag utgår ifrån att handläggningen nu har kommit igång igen och att målet i resterande del har avgjorts eller kan komma att avgöras snarast.

Sekretessförordnande i en brottmålsdom

Vid granskningen av domen i mål B 4305-11 uppmärksammades att tingsrätten under rubriken "Sekretess" i domslutet hade angivit följande. "Sekretess enligt 35 kap. 12 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) för uppgifterna beträffande målsägandenas, målsägandenas vårdnadshavares och vittnets identiteter och uppgifterna avseende de sexuella handlingarna samt uppgifterna i häktningsspromemorian (aktbil. 4), identitetsuppgifterna (aktbil. 3, 28, 26), förundersökning (aktbil. 30), bilaga till stämningsansökan (aktbil. 27), inlägga från försvararen (aktbil. 47), delgivningskvitto avseende målsägandenas vårdnadshavare och vittnet och videoupptagningar av förhören vid huvudförhandlingen samt de uppgifter som förebringats inom stängda dörrar ska bestå i målet." Under rubriken "YRKANDEN M.M." angavs därefter att bilaga 2 och bilaga 4 omfattades av sekretess, men det angavs inte vilka aktbilagor som avsågs därmed. Likaså angavs under rubrikerna "UTREDNINGEN" respektive "DOMSKÄL" att domsbilaga 5 omfattades av sekretess, men inte heller här angavs någonstans vilken aktbilaga denna utgjorde.

Vid kontroll av domsbilagorna framkom att bilaga 2 utgjordes av aktbilaga 27 och bilaga 4 motsvarades av aktbilaga 26. Därtill framkom att domsbilaga 5 utgjordes av en elva sidor lång redogörelse från tingsrättens sida för viss bakgrund, vad målsägandena och den tilltalade hade berättat under polisförhör respektive huvudförhandling, vad som hade framkommit vid vittnesförhören i domstolen samt vilken bedömning tingsrätten gjorde och hur gärningarna skulle rubriceras. Vidare framkom att ytterligare en bilaga 5 fanns knuten till domen. Denna utgjorde ett s.k. avräkningsunderlag avseende den tilltalades frihetsberövande i målet och motsvarade aktbilaga 55.

I anteckningarna från huvudförhandlingen framgick att tingsrätten med stöd av 5 kap. 1 § rättegångsbalken, RB, och 35 kap. 12 § offentlighets- och sekretesslagen, OSL, hade beslutat att förhandlingen skulle hållas inom stängda dörrar, förutom vad avsåg genomgång av stämningsansökan, enskilda anspråk och den tilltalades inställning till dessa. I anteckningarna angavs ingenting om att de aktbilagor och det delgivningskvitto som sekretessförordnandet i domen omfattade hade föredragits, eller på annat sätt tagits upp, vid huvudförhandlingen.

Enligt 35 kap. 12 § första stycket OSL gäller sekretess hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i mål om ansvar för bl.a. sexualbrott.

Av 43 kap. 5 § OSL framgår att sekretessbestämmelser för uppgifter i ett mål i en domstols rättskipande eller rättsvårdande verksamhet upphör att vara tillämpliga i målet, om uppgifterna läggs fram vid en offentlig förhandling i samma mål. Lägg sekretessreglerad uppgift fram vid förhandling inom stängda dörrar, kvarstår tillämpligheten av sekretessbestämmelsen under den fortsatta handläggningen om domstolen inte beslutar annat. Sedan domstolen har skilt målet ifrån sig, kvarstår dock sekretessbestämmelsens tillämplighet endast om domstolen i domen har förordnat om det.

I 43 kap. 8 § första och andra styckena OSL anges bl.a. att en sekretessbestämmelse som gäller för uppgift i ett mål i domstolens rättskipande eller rättsvårdande verksamhet upphör att vara tillämplig i målet, om uppgiften tas in i domen såvida inte domstolen har förordnat att sekretessbestämmelsen ska vara tillämplig även i fortsättningen.

JO Lars Lindström: Det är uppenbart att den sekretessbedömning som gjordes måste ha inneburit en tämligen stor arbetsinsats när det gäller utformningen av domen, inklusive sekretessförordnandet i domslutet. Domen består av en offentlig del och flera bilagor med uppgifter som omfattas av sekretess. Den offentliga delen av domen innehåller – förutom domslutet – gärningsbeskrivningen, målsägandenas skadeståndsanspråk, den tilltalades inställning till yrkandena, den utredning som återopades under respektive åtalspunkt, tingsrättens sammanfattning av vad man funnit styrkt samt tingsrättens bedömning av hur gärningarna skulle rubriceras, vilken påföljd som skulle dömas ut och tingsrättens ställningstaganden i skadestånds-, förverkande- och häktningsfrågorna. Den sekretessbelagda delen av domen avser tingsrättens bilaga 2 ”ytterligare uppgifter om de påstådda gärningarna”, bilaga 4 ”uppgifter om målsägandenas identitet” och domsbilaga 5 ”vad som närmare framkommit om bakgrunden till gärningarna och i de förhör som hållits” respektive ”tingsrättens bedömning av de uppgifter som lämnats och bemötande av gärningsbeskrivningarna”.

Jag kan konstatera att bilagorna 2 och 4 innehåller det som har angivits i domen, och att dessa bilagor också utgör två av de aktbilagor som tingsrätten har räknat upp i sitt sekretessförordnande. Däremot utgör en av de bilagor som har nummer 5 ett avräkningsunderlag. Sekretessförordnandet synes vidare även omfatta sådant skriftligt material, eller delar av detta, som inte har föredragits inom stängda dörrar eller tagits in i tingsrättens dom.

Med anledning av vad tingsrätten har sekretessbelagt i en av domsbilagorna med nummer 5 vill jag först påpeka att tingsrätten har sammanfattat sin bedömning av åtalspunkterna 1-4 och argumenterat i rubriceringsfrågorna något annorlunda i den offentliga delen av domen jämfört med de uppgifter som omfattas av sekretess i bilagan. Detta är naturligtvis inte bra. Därtill vill jag framhålla att det enligt min mening krävs starka skäl för att, såsom tingsrätten har gjort, sekretessbelägga domstolens egentliga domskäl, dvs. den del av domen i vilken domstolen redovisar sin värdering av bevisningen och sin prövning av hur det som ansetts vara bevisat i målet ska bedömas i rättsligt hänseende. Det är av rättssäkerhetsskäl angeläget att allmänheten ges insyn i, och möjlighet att kritiskt granska, den rättskipning som

sker i domstol. Oftast räcker det därför med s.k. avidentifiering av målsägandenas – och kanske också vissa vittnens – personuppgifter i ett mål av nu aktuellt slag för att behovet av sekretess i övriga delar av domen ska minska väsentligt. En sådan åtgärd utesluter dock inte att andra uppgifter i domen kan behöva beläggas med sekretess i vissa fall. Det kan vara fråga om sådana uppgifter som leder till att målsäganden kan identifieras, t.ex. platsen för gärningen eller vissa personliga förhållanden, eller uppgifter som är särskilt känsliga och motiverar att målsäganden, genom sekretessbeläggning, får skydd även gentemot personer som redan känner till målsägandens identitet.

Avslutningsvis vill jag framhålla att det är av största vikt att den som behandlar sekretessbelagda uppgifter sköter detta med omsorg och noggrannhet och att det på domstolarna finns rutiner som minimerar risken för felaktigheter, särskilt när det gäller utformningen av sekretessförordnanden i brottmålsdomar. Vid formuleringen av ett sekretessförordnande är det naturligtvis viktigt att domstolen omsorgsfullt överväger vilka uppgifter som omfattas av sekretess samt utformar förordnandet så att det tydligt framgår vilka uppgifter som avses. Ett sekretessförordnande innebär emellertid inget slutligt ställningstagande till om uppgifterna omfattas av sekretess. En senare begäran om att en handling med de aktuella uppgifterna ska lämnas ut ska alltså prövas på sedvanligt sätt. Sekretessförordnandet syftar sålunda till att uppgifterna inte en gång för alla ska bli offentliga i målet.

En påföljdsbestämning

I mål B 1434-12 hade den tilltalade den 21 augusti 2012 dömts för våld mot tjänsteman till villkorlig dom med samhällstjänst tjugofem timmar. I domslutet upplystes att fjorton dagar skulle ha dömts ut om fängelse hade valts som påföljd. Tingsrätten uppgav i domskälen – efter att ha konstaterat att påföljden kunde stanna vid en villkorlig dom i förening med samhällstjänst – att vid straffmätningen hade beaktats gärningens snabba förlopp och de begränsade skadorna.

JO Lars Lindström: Enligt 27 kap. 2 a § brottsbalken, BrB, får en villkorlig dom förenas med samhällstjänst om den tilltalade samtycker till det. Av paragrafen framgår vidare att en sådan föreskrift ska avse skyldighet att utföra oavlönat arbete i lägst fyrtio och högst tvåhundrafyrtio timmar. Någon möjlighet att döma ut ett lägre antal timmar samhällstjänst än vad lagen här föreskriver finns inte. Tingsrättens påföljdsbestämning var således felaktig.

Utformningen av ett domslut avseende s.k. kontraktsvård

I mål B 128-11 bestämdes påföljden för den tilltalade till skyddstillsyn med behandlingsplan. Behandlingsplanen var fogad till domen som meddelades den 23 februari 2012. Domslutet innehöll emellertid inte någon föreskrift avseende behandlingsplanen.

JO Lars Lindström: I 30 kap. 9 § andra stycket 3 p. BrB stadgas att rätten som ett särskilt skäl för skyddstillsyn i stället för fängelse kan beakta om missbruk av beroendeframkallande medel eller något annat särskilt förhållande som kräver vård eller annan behandling i väsentlig grad har bidragit till att brottet har begåtts och

den tilltalade förklarar sig villig att gå igenom lämplig behandling som enligt en för honom uppgjord plan kan anordnas i samband med verkställigheten, s.k. kontraktsvård.

I 28 kap. 6 a § andra stycket BrB föreskrivs vidare att en föreskrift om den behandlingsplan som den dömden har åtagit sig att följa alltid ska meddelas när kontraktsvård döms ut. Tekniskt sett kan föreskrift om behandlingsplan meddelas genom att planen fogas som en bilaga till domen. I domslutet kan då föreskrivas att den tilltalade ska genomgå behandling enligt den vid domen fogade planen.

Det var således fel av tingsrätten att inte i domslutet meddela någon föreskrift om den behandlingsplan som den dömden hade åtagit sig att följa.

Prövningen av de subjektiva brottsrekvisiten i några brottmålsdomar

JO Lars Lindström: I 30 kap. 5 § RB meddelas bestämmelser om domens innehåll i brottmål. Häri stadgas bl.a. att en dom ska ange domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet (första stycket 5 p.). Som ett minimikrav gäller att domskälen ska ge upplysning om de rättsfakta som ligger till grund för domslutet (Ekelöf m.fl., Rättegång V, 8:e uppl., s. 272).

I ett antal stämningsansökningar om bl.a. brott mot lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål hade åberopats alternativa subjektiva brottsrekvisit – uppsåt eller oaktsamhet. Av domskälen framgår emellertid inte vilket av dessa subjektiva brottsrekvisit som tingsrätten funnit styrkt. Det är således oklart om de tilltalade dömts för att ha begått brott uppsåtligt eller av oaktsamhet. Jag anser att de angivna domarna därmed är bristfälliga. Om åklagaren åberopar två alternativa subjektiva rekvisit, bör tingsrättens dom innehålla ett ställningstagande till vilket av dessa rekvisit rätten funnit bevisat.

Tvistemål

Handläggningen av en fråga om vilandeförklaring

I mål T 141-11 hade tingsrätten hållit sammanträde för muntlig förberedelse den 8 september 2011. I protokollet antecknades att parterna efter viss diskussion var överens om att vilandeförklara målet till den 19 december 2011 samt att målet kunde återupptas tidigare om någon av parterna begärde det. Här efter avslutades sammanträdet. Något formellt beslut i frågan om vilandeförklaring fattades inte. Nästa handlägningsåtgärd som vidtogs i målet var ett e-postmeddelande till parterna den 20 december 2011 där deras synpunkter på målets fortsatta handläggning efterfrågades. Under våren 2012 uppgav svarandeombudet att förlikningsdiskussioner med tredje part pågick. Ett nytt sammanträde för muntlig förberedelse hölls den 15 juni 2012.

JO Lars Lindström: Formuleringen i protokollet ger intryck av att det var parterna själva som bestämde om en vilandeförklaring skulle ske. Det är emellertid en fråga som tingsrätten, inte parterna, förfogar över. Domstolen har ett ansvar för att driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Ett yrkande om vilandeförklaring kan beviljas under förutsättningar som anges i 32 kap. 5 § RB. Framställer en part ett sådant yrkande, har tingsrätten att pröva frågan.

Det kan givetvis finnas anledning att i viss utsträckning bevilja anstånd med efterkommande av t.ex. förelägganden när förlikningsdiskussioner pågår. I detta fall tycks emellertid handläggningen, utan något ställningstagande i frågan från tingsrättens sida, helt ha stannat av. Följden blev att målets handläggning fördröjdes med flera månader.

Även av andra skäl är det viktigt att en vilandeförklaring kommer till uttryck genom ett formellt beslut. Om en part anser att ett mål onödigt försenas genom ett beslut av rätten, får han enligt 49 kap. 7 § RB överklaga beslutet särskilt. En part har således möjlighet att få till stånd en överprövning av ett beslut om vilandeförklaring. Enbart underlåtenhet att vidta några åtgärder anses däremot inte kunna bli föremål för ett överklagande med stöd av det nämnda lagrummet.

Handläggningen av en jävsinvändning

Vid granskningen av mål T 471-11 uppmärksammades att en av parterna i en skrivelse som kom in till tingsrätten den 14 december 2011 hade anmält jäv och hemställt att rådmannen CC med stöd av 4 kap. 13 § 10 p. RB inte längre skulle handlägga målet. Bakgrunden till begäran var rådmannens agerande i samband med hennes beslut den 22 november 2011 att förklara målet vilande. Ett handskrivet beslut av lagmannen daterat den 16 december 2012 (*bör rätteligen vara 2011; JO:s anmärkning*) fanns antecknat på inlagan i fråga där det angavs att frågan om jäv skulle prövas sedan överklagandet av beslutet om vilandeförklaring avgjorts av hovrätten. Hovrätten upphävde den 29 maj 2012 beslutet om vilandeförklaring. I diariet fanns antecknat att målet den 4 juni 2012 hade omfördelats till ett nytt arbetslag. Något ytterligare beslut i jävsfrågan hade inte meddelats.

JO Lars Lindström: Sedan en fråga om jäv mot en domare uppkommit får denne enligt 4 kap. 15 § RB endast vidta vissa brådskande åtgärder av beredande karaktär som inte utan olägenhet kan skjutas upp. Av paragrafen framgår vidare att rätten, så snart det kan ske, ska fatta särskilt beslut över jävsfrågan. Åtgärden att omfördela målet till ett nytt arbetslag innebar naturligtvis i praktiken att den domare som var föremål för jävsinvändningen inte längre tog befattning med målet. Parterna fick emellertid vänta på besked i drygt fem månader. Tingsrätten borde mer skyndsamt ha tagit ställning i frågan.

Enligt min mening är det viktigt att förfarandet inte ger intryck av att det är parterna och inte rätten som bestämmer vilken domare som ska handlägga målet. Därför anser jag att hanteringen av uppkomna jävsfrågor i regel bör ske genom att rätten fattar ett formellt beslut i frågan.

Prövningen i två familjemål

JO Lars Lindström: I 6 kap. 20 § första stycket föräldrabalken, FB, stadgas att i mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får rätten, om det behövs, besluta om vårdnad, boende eller umgänge för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden. Ett sådant s.k. interimistiskt

beslut går i verkställighet på samma sätt som en lagakraftägande dom men kan när som helst ändras av rätten (tredje stycket samma lagrum).

Tingsrätten har i samband med ett sammanträde för muntlig förberedelse den 7 april 2011 i mål T 753-11 förordnat om visst umgänge för ett barn med en av parterna. Beslutet har uppenbarligen fattats med stöd av det ovan nämnda stadgandet i 6 kap. 20 § första stycket FB, men har inte utformats som ett interimistiskt beslut. Rätteligen borde beslutet ha formulerats på sådant sätt att det framgick att detta gällde till dess att frågan om umgänge har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden.

I 6 kap. 15 § första stycket FB föreskrivs att ett barn har rätt till umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med. Av detta stadgande följer att om ett barn bor växelvis hos båda föräldrarna kan något umgänge inte regleras genom ett domstolsavgörande (se Sjösten, Vårdnad, boende och umgänge, 3:e uppl., s. 80). Så har emellertid tingsrätten gjort i en dom den 27 april 2011 i mål T 179-11.

Handläggningen av några förenklade tvistemål

Vid granskningen uppmärksammades ett par mål som, efter svarandens bestridande, hade överlämnats från Kronofogdemyndigheten till tingsrätten för vidare handläggning. I två av de granskade målen, FT 966-12 och FT 2778-11, hade tingsrätten utfärdat stämning.

JO Lars Lindström: Det framgår av 60 § lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning att talan ska anses väckt när ansökan om betalningsföreläggande kom in till Kronofogdemyndigheten. De av sökanden ingivna handlingarna ska anses som stämningsansökan. Stämning i målet ska anses utfärdad när rätten förordnar om målets handläggning, t.ex. skickar ut kallelser till parterna eller föreläggande till en part att utveckla sin talan. Det var alltså fel av tingsrätten att utfärda stämning mot svarandena i målen.

I ett mål, FT 1600-12, hade svaranden bestritt ansökan hos Kronofogdemyndigheten. I bestridandet skrev hon att hon inte tagit emot några pengar från sökanden samt att denna av viss angiven anledning hade "hittat på" skulden. Tingsrätten hade den 25 juni 2012 förelagt svaranden att komma in med svaromål vid äventyr av tredskodom. En sådan dom hade också meddelats en månad senare.

JO Lars Lindström: I mål där förlikning om saken är tillåten får svaranden föreläggas att skriftligen avge svaromål vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas mot honom (42 kap. 11 § RB). Ett sådant föreläggande kan användas även i mål som överlämnats till tingsrätt efter summarisk process hos Kronofogdemyndigheten. Givetvis ska det dock inte ges något tredskodomsföreläggande om svaranden under det summariska stadiet redan fullgjort det som krävts från hans sida för att undgå en tredskodom (Fitger m.fl., Rättegångsbalken, 1 april 2012, Zeteo, kommentaren till 42 kap. 11 §).

I 42 kap. 7 § RB anges de uppgifter som ett svaromål ska innehålla. En tredskodom får enligt 44 kap. 7 a § RB meddelas mot svaranden om denne underlåter att följa

ett föreläggande att avge svaromål. Svaranden ska enligt paragrafens andra stycke anses ha följt ett sådant föreläggande om han klargjort sin inställning till kärandens yrkande och angett skäl som kan vara av betydelse vid prövning av saken. Redan ett naket påstående från svarandens sida att det föreligger en någorlunda klart angiven grund för ogillande är tillräckligt för att förhindra en tredskodom (Fitger m.fl., Rättegångsbalken, 1 april 2012, Zeteo, kommentaren till 44 kap. 7 a §).

I det aktuella målet hade svaranden redan hos Kronofogdemyndigheten angivit en sådan tydlig bestridandegrund att den förhindrade en tredskodom. Tingsrätten borde därför inte ha utfärdat ett föreläggande om att avge svaromål vid äventyr av tredskodom och än mindre meddelat en sådan dom.

En fråga om ränta på rättegångskostnader

Tingsrätten har i en dom den 11 januari 2011 i mål FT 4640-10 förpliktat den tappande parten att betala ränta på rättegångskostnader.

JO Lars Lindström: I 18 kap. 8 a § RB regleras vad ersättning för rättegångskostnad får avse för kostnader i mål där 1 kap. 3 d § första stycket RB tillämpas, s.k. förenklade tvistemål. Någon ränta på rättegångskostnader ska inte dömas ut i sådana mål (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken, 1 april 2012, Zeteo, kommentaren till 18 kap. 8 a § och NJA 1981 s. 1006). Jag kan således konstatera att tingsrätten förfarit felaktigt i detta avseende.

Ärenden

Domstolssekreterares behörighet

Vid inspektionen granskades ett antal mål och ärenden som hade handlagts av domstolssekreterare. I flera mål om gemensam ansökan om äktenskapsskillnad (mål T 3745-10, T 4420-10, T 332-11, T 1508-11 m.fl.) hade målen efter utebliven särskild begäran om dom på äktenskapsskillnad avskrivits från vidare handläggning. I bl.a. mål T 2809-11 hade tingsrätten avvisat en ansökan om stämning eftersom ansökningsavgift inte hade betalats.

JO Lars Lindström: Enligt 1 kap. 3 e § RB och 16-17 §§ TI får lagmannen förordna en anställd vid tingsrätten som har tillräcklig kunskap och erfarenhet att på eget ansvar bl.a. vidta vissa åtgärder för beredningen av mål och ärenden samt handlägga vissa särskilt angivna ärenden. Det är emellertid inte möjligt att förordna en domstolssekreterare att fatta beslut om avvisande av en talan i ett tvistemål eller om avskrivning av ett sådant mål. Utanför området ”beredning av mål” faller sådana uppgifter som innebär att mål avgörs. Tingsrätten har därmed inte varit domför vid avskrivnings- och avvisningsbesluten. Detta är naturligtvis inte acceptabelt.

Boutredningsmän

Enligt 19 kap. 14 a § ÄB ska en boutredningsman före den 1 april varje år tillstålla minst en av dödsbodelägarna en redovisning för medelsförvaltningen under föregående år. Övriga dödsbodelägare samt rätten ska samtidigt underrättas om vem eller vilka av dödsbodelägarna som tillställts årsredovisningen. Det ankommer

på rätten att kontrollera att boutredningsmannen fullgör sin årliga redovisningsskyldighet. Vid granskningen av dessa ärenden uppmärksammades i ett fall (Ä 720-11) att en boutredningsman hos rätten begärt anstånd med att avge redovisning till den 8 augusti 2011. Rätten beviljade det begärda anståndet.

JO Lars Lindström: Någon laglig möjlighet för rätten att bevilja en boutredningsman anstånd med att avge redovisning av medelsförvaltningen finns inte. Det var således fel av tingsrätten att bevilja det begärda anståndet.

Felaktig hänvisning till sekretesslagen (1980:100)

Vid granskningen av mål Ä 1843-11, som gällde förordnande av särskild företrädare för barn, uppmärksammades att tingsrätten i beslutet hade angivit att sekretessen enligt 9 kap. 15 § sekretesslagen (1980:100) för vissa uppgifter i ett antal aktbilagor skulle bestå.

JO Lars Lindström: Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) trädde i kraft den 30 juni 2009 och sekretesslagen (1980:100) upphörde då att gälla. Någon tillämplig övergångsbestämmelse har i detta fall inte förelegat, varför det var fel att hänvisa till sekretesslagen (1980:100) i beslutet.

Hemliga diariet och hemliga tvångsmedel

Hemliga diariet samt pågående och avslutade ärenden 2011 och 2012 granskades.

JO Lars Lindström: Ett beslut om hemliga tvångsmedel bygger i allmänhet på en promemoria från polisen. I min granskning noterade jag exempel på ärenden där det angavs vad polisen misstänkte men inte vad polisen grundade sina misstankar på. Det framgick därmed inte att det fanns en uppgiftslämnare och inte heller uppgifter som gjorde att rätten kunde bedöma uppgiftslämnarens trovärdighet. Jag utgår ifrån att uppgifter att detta slag hade lämnats vid förhandlingen inför tingsrätten men att detta inte hade dokumenterats. Jag vill därför understryka vikten av att muntlig information som lämnas vid förhandlingen också dokumenteras i rättens protokoll.

En förutsättning för ett beslut om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation (tidigare hemlig teleavlyssning) är att åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen. Vid granskningen kunde jag konstatera att i något fall hade avlyssningen pågått i över ett år utan att åtal hade väckts. Det är rimligt att anta att rätten under denna tid tog upp frågan om åtgärden verkligen var av synnerlig vikt för utredningen eftersom avlyssningen pågick så länge utan att tillräckliga skäl för åtal framkom. Detta, liksom tingsrättens överväganden i frågan, borde ha dokumenterats.

Vid protokollet

Karolina Edlund

Justerat den 17 oktober 2012

Lars Lindström